International Journal of Advance and Applied Research
www.ijaar.co.in
ISSN – 2347-7075 Impact Factor – 8.141
Peer Reviewed Bi-Monthly
Vol. 6 No. 42 November - December - 2025

पुणे शहरातील शॉपिंग मॉल्समधील व्यवस्थापकीय धोरणांचा कर्मचाऱ्यांच्या समाधानावरील परिणाम

श्रीमती सुप्रिया सुभाष साळुंखे[1], डॉ. स्वाती संतोष जगताप[2]

[1] संशोधक विद्यार्थी, बाबुराव घोलप महाविद्यालय, सांगवी, पुणे - 411027
संलग्नित: सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे
[2] सहयोगी प्राध्यापक, संस्कार मंदिर संस्थेचे कला व वाणिज्य महाविद्यालय, वारजे, पुणे
संशोधन मार्गदर्शक, बाबुराव घोलप महाविद्यालय, सांगवी, पुणे - 411027
संलग्नित: सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे
Corresponding Author – श्रीमती सुप्रिया सुभाष साळुंखे

DOI - 10.5281/zenodo.17921161

सारांश (Abstract):

आजच्या स्पर्धात्मक व्यापाराच्या युगात केवळ ग्राहकांचेच नव्हे तर कर्मचाऱ्यांचे समाधान हेही सेवा क्षेत्राच्या यशाचे एक महत्त्वाचे सूत्र ठरले आहे. शॉपिंग मॉल्समधील कर्मचारी हे ग्राहकांसोबत थेट संपर्कात राहणारे महत्त्वाचे घटक असून, त्यांची कार्यक्षमता, सकारात्मक वृत्ती आणि समर्पण हे मॉलच्या यशावर थेट परिणाम करतात. त्यामुळे मॉलमधील कर्मचारी समाधानावर प्रभाव टाकणाऱ्या घटकांचा अभ्यास करणे अत्यावश्यक आहे.

या संशोधनामध्ये पुणे शहरातील 10 प्रमुख शॉपिंग मॉल्समधील एकूण 250 कर्मचाऱ्यांवर प्रश्नावलीच्या माध्यमातून आणि 30 कर्मचाऱ्यांशी घेतलेल्या सखोल मुलाखतींच्या आधारे माहिती संकलित करण्यात आली आहे. या अभ्यासात नेतृत्वशैली, निर्णयप्रक्रियेत सहभाग, प्रशिक्षण गरजा, कर्मचारी-अनुकूल धोरणे, कार्यस्थळी न्याय व समानतेची भावना अशा विविध घटकांचा कर्मचारी समाधानावर होणारा एकत्रित परिणाम अभ्यासला गेला. या संशोधनाचे निष्कर्ष मॉल प्रशासनाला अधिक प्रभावी व कर्मचारी-केंद्रित धोरणे राबवण्यासाठी दिशादर्शक ठरतील.

महत्त्वाची संज्ञा (Keywords): कर्मचारी समाधान, नेतृत्वशैली, प्रशिक्षण गरजा, निर्णयप्रक्रियेत सहभाग, कर्मचारी-अनुकूल धोरणे, प्रेरणा व प्रोत्साहन, मानसिक आरोग्य व तणाव व्यवस्थापन, शॉपिंग मॉल कर्मचारी व्यवस्थापन.

प्रस्तावना (Introduction):

गेल्या काही दशकांपासून भारतातील शहरीकरणाच्या प्रक्रियेमुळे शॉपिंग मॉल्सची संकल्पना झपाट्याने लोकप्रिय झाली आहे. हे केवळ खरेदीची जागा न राहता, सामाजिक संवाद, मनोरंजन आणि एकूणच जीवनशैलीचा अविभाज्य भाग बनले आहेत. (Kumar & Sharma, 2021). ग्राहक मॉलमध्ये काय अनुभवतात यावर त्यांचे समाधान आणि पुन्हा भेट देण्याची तयारी अवलंबून असते.

ग्राहक समाधान ही अत्यंत क्लिष्ट आणि अनेक घटकांवर आधारित संकल्पना आहे. सेवा गुणवत्ता, सुविधा, स्वच्छता, ब्रँड, ऑफर्स आणि मॉलच्या एकंदर वातावरणाचा ग्राहकांवर परिणाम होतो (Roy & Ghosh, 2019). म्हणूनच मॉल

प्रशासनासाठी हे समजून घेणे आवश्यक आहे की कोणते घटक ग्राहकांच्या निर्णय प्रक्रियेवर प्रभाव टाकतात.

याशिवाय, कर्मचाऱ्यांचे समाधान आणि कामगिरी यांचा ग्राहकांच्या अनुभवावर थेट परिणाम होतो. जर कर्मचारी समाधानी असतील, तर ते अधिक उत्साहाने ग्राहकांशी संवाद साधतात, ज्यामुळे सेवा गुणवत्ता वाढते (Jain, Gupta & Singh, 2020). म्हणूनच या संशोधनामध्ये कर्मचारी दृष्टिकोन आणि व्यवस्थापन धोरणांचेही विश्लेषण करण्यात आले आहे.

पुणे हे शिक्षण आणि तंत्रज्ञानाचा केंद्र असलेले शहर असून, येथे विविध सामाजिक-आर्थिक स्तरातील ग्राहक मॉल्सना भेट देतात. त्यामुळे पुण्यातील मॉल्सचा अभ्यास करणे हे अधिक व्यापक, सामाजिक आणि व्यावसायिक दृष्टिकोनातून उपयुक्त ठरते.

साहित्य आढावा (Literature Review):

शॉपिंग मॉल्समध्ये कार्यरत कर्मचाऱ्यांचे समाधान हे मॉलच्या एकूण कार्यक्षमतेवर आणि ग्राहक सेवेच्या गुणवत्तेवर थेट प्रभाव टाकणारा घटक आहे. कर्मचारी जर कार्यस्थळी समाधानी असतील, तर ते अधिक सकारात्मक दृष्टिकोनातून ग्राहकांशी संवाद साधतात, अधिक उत्तम सेवा देतात आणि संस्थेप्रती त्यांची निष्ठा अधिक दृढ राहते (Jain, Gupta & Singh, 2020). ही निष्ठा व व्यावसायिकतेची भावना कामगिरीत सातत्य निर्माण करते, त्यामुळे मॉलची विश्वासार्हता वाढते.

नेतृत्वशैली हा कर्मचाऱ्यांच्या समाधानाचा मुख्य घटक मानला जातो. पारदर्शक व सहभागी निर्णयप्रक्रियेचे नेतृत्व कर्मचाऱ्यांमध्ये विश्वास आणि जबाबदारीची भावना निर्माण करते. यामुळे कर्मचारी कामाच्या निर्णयांमध्ये अधिक सक्रिय सहभाग घेतात आणि संस्थेशी जोडलेले राहतात (Kumar & Sharma, 2021). मॉल प्रशासनात पारदर्शकता असेल, तर कर्मचारी अधिक प्रामाणिक व समर्पितपणे कार्य करतात.

सेवा क्षेत्रात कार्यरत कर्मचाऱ्यांसाठी प्रशिक्षण व कौशल्यविकास कार्यक्रम आवश्यक असतात. नियमित प्रशिक्षणामुळे कर्मचाऱ्यांना केवळ नवीन कौशल्येच मिळत नाहीत, तर त्यांच्या क्षमतांमध्येही वृद्धी होते. हे प्रशिक्षण त्यांच्यातील आत्मविश्वास वाढवते व कार्यक्षमतेचा स्तर उंचावतो (Roy & Ghosh, 2019). अभ्यासात हे दिसून आले आहे की प्रशिक्षणाबाबत जागरूक असलेल्या कर्मचाऱ्यांमध्ये कामात सातत्य, व्यावसायिकता आणि समाधान अधिक दिसून येते.

कर्मचारी धोरणांमध्ये लवचिकता, समान संधी, आणि न्याय्य निर्णय हे घटक अत्यंत महत्त्वाचे ठरतात. नियुक्ती, पदोन्नती, किंवा तक्रार निवारण प्रक्रियेतील पारदर्शकता कर्मचाऱ्यांमध्ये संस्थेच्या निर्णयप्रक्रियेविषयी विश्वास निर्माण करते. या गोष्टी संस्थेतील एकूण वातावरण सुधारण्यासाठी अत्यावश्यक असतात (Patel & Deshmukh, 2022).

कार्यस्थळी असलेली सुरक्षितता ही कर्मचारी समाधानाच्या दृष्टिकोनातून एक मूलभूत गरज आहे. जर कर्मचारी स्वतःला सुरक्षित समजत असतील, तर ते अधिक स्थिर मानसिकतेने काम करू शकतात. Roy & Ghosh (2019) यांच्या संशोधनातही हे अधोरेखित झाले आहे की, सुरक्षिततेच्या बाबतीत असलेली स्पष्ट व व्यवस्थित व्यवस्था कर्मचाऱ्यांमध्ये स्थिरता आणि निष्ठा निर्माण करते.

संशोधनाची उदिष्टे(Objective of the Study):

1. पुणे शहरातील प्रमुख मॉल्समध्ये कार्यरत कर्मचाऱ्यांच्या समाधानास प्रभावित करणारे विविध घटक, नेतृत्वशैली, निर्णयप्रक्रिया, प्रशिक्षण गरजा, धोरणे, न्याय-समानता यांचा कार्यस्थळी होणारा एकत्रित परिणाम समजून घेणे.
2. बदलत्या ग्राहक ट्रेंड्सशी जुळवून घेण्याच्या दृष्टीने मॉल प्रशासनासमोर उभ्या राहणाऱ्या आव्हानांचे विश्लेषण करणे.

संशोधनाची गृहितके (Hypotheses of the Study)

- H_1: मॉलमधील कर्मचाऱ्यांचे समाधान विविध घटकांच्या एकत्रित परिणामावर आधारित असते.
- H_2: पारदर्शक व सहभागी निर्णयप्रक्रिया असलेले नेतृत्व कर्मचारी समाधानात लक्षणीय वाढ घडवते.
- H_3: नियमित प्रशिक्षण व कौशल्य विकास कार्यक्रम कर्मचारी कार्यक्षमता वाढवण्यास सहाय्यक ठरतात.
- H_4: कर्मचारी-अनुकूल धोरणे कामाच्या अनुभवात सकारात्मक बदल घडवू शकतात.
- H_5: न्याय व समानतेची जाणीव कर्मचारी समाधानावर व सहभागावर सकारात्मक परिणाम करते.
- H_6: बदलत्या ग्राहक प्राधान्यांशी जुळवून घेण्यासाठी व्यवस्थापनाला एकत्रित आव्हानांचा सामना करावा लागतो.
- H_7: मॉल प्रशासन ग्राहक ट्रेंड्स समजण्यासाठी ग्राहक सर्वेक्षण आणि बाजार संशोधन यांचा संयुक्त वापर करते.

संशोधन पद्धती (Research Methodology):

पुणे शहरातील 10 प्रमुख मॉल्सचा अभ्यास करण्यात आला आहे. यामध्ये ॲमनोरा मॉल, फिनिक्स मार्केट सिटी, सीझन मॉल, एस.जी.एस. मॉल, द पविलियन, पुणे सेंट्रल, रिलायन्स मॉल, डी मार्ट, कुमार पॅसिफिक आणि वेस्टएंड मॉल यांचा समावेश आहे.

माहिती संकलन पद्धती: एकूण 250 मॉल कर्मचारी यांच्याकडून रचलेली प्रश्नावली वापरून परिमाणात्मक (Quantitative) माहिती संकलित करण्यात आली. 30 कर्मचाऱ्यांशी सखोल मुलाखती घेऊन त्यांच्या अनुभवांवर आधारित गुणात्मक (Qualitative) माहिती प्राप्त करण्यात आली आहे.

माहितीचे विश्लेषण (Analysis of Findings):

A. मॉलमधील कर्मचारी समाधानावर एकत्रित घटकांचा प्रभाव:

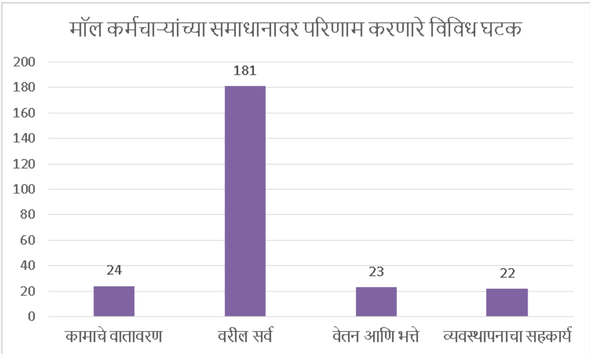

आलेख क्र. 1 मॉल कर्मचाऱ्यांच्या समाधानावर परिणाम करणारे विविध घटक

वरील स्तंभ आलेखामध्ये मॉलमधील कर्मचाऱ्यांच्या समाधानावर आणि कामगिरीवर प्रभाव टाकणारे प्रमुख घटक दर्शविण्यात आले आहेत. यामध्ये

स्पष्टपणे दिसते की, सर्वाधिक म्हणजे 181 कर्मचाऱ्यांनी "वरील सर्व" घटक महत्त्वाचे असल्याचे नमूद केले आहे, म्हणजेच त्यांना कामाचे वातावरण, वेतन व भत्ते, व्यवस्थापनाचा सहकार्य आणि इतर सर्व बाबी या सर्वच गोष्टी महत्त्वाच्या वाटतात.

याशिवाय स्वतंत्रपणे विचार केल्यास, 24 कर्मचाऱ्यांनी "कामाचे वातावरण", 23 कर्मचाऱ्यांनी "वेतन आणि भत्ते", तर 22 कर्मचाऱ्यांनी "व्यवस्थापनाचा सहकार्य" या घटकांना महत्त्व दिले आहे. हे आकडे जरी तुलनेत कमी असले तरी, हे दर्शवते की काही कर्मचाऱ्यांसाठी विशिष्ट बाबींचाही विशेष प्रभाव आहे.

या आकडेवारीवरून हे स्पष्ट होते की, कर्मचाऱ्यांचे समाधान आणि कामगिरी केवळ एका घटकावर अवलंबून नसून विविध बाबींच्या एकत्रित प्रभावावर आधारित असते. त्यामुळे मॉल व्यवस्थापनाने समग्र दृष्टिकोन ठेवून कामाचे चांगले वातावरण, योग्य वेतन-भत्ते, तसेच सहकार्यपूर्ण व्यवस्थापन प्रणाली निर्माण करण्यावर भर द्यावा. हे केवळ कर्मचाऱ्यांचे समाधान वाढवण्यासाठीच नव्हे तर मॉलच्या एकूण कार्यक्षमता सुधारण्यासाठी देखील उपयुक्त ठरेल.

शिफारसी:

1. समग्र धोरण स्वीकारा – "वरील सर्व" घटक सर्वाधिक कर्मचाऱ्यांना महत्त्वाचे वाटतात, यावरून स्पष्ट होते की एकाच घटकावर भर न देता व्यवस्थापनाने समग्र धोरण अवलंबले पाहिजे.
2. स्पर्धात्मक वेतन व भत्ते द्या – वेतन आणि भत्त्यांबाबत समाधान मिळवण्यासाठी स्पर्धात्मक वेतन रचना तयार करणे व नियमित पुनरावलोकन आवश्यक आहे.
3. व्यवस्थापनाशी सुसंवाद वाढवा – व्यवस्थापनाचा सहकार्य महत्त्वाचा असल्याचे दिसून येते. खुला संवाद, अभिप्राय प्रणाली आणि पारदर्शक धोरणे विकसित करावीत.
4. **प्रशिक्षण व प्रेरणा कार्यक्रम चालवा** – कर्मचाऱ्यांच्या कामगिरीत सातत्य टिकवण्यासाठी नियमित प्रशिक्षण, कौशल्यविकास आणि प्रेरणादायक कार्यक्रमांचा अवलंब करा.
5. **मानसिक आरोग्यावर लक्ष केंद्रित करा** – कर्मचाऱ्यांच्या मानसिक आरोग्यासाठी समुपदेशन सुविधा, विश्रांती क्षेत्र आणि तणाव निवारक उपाय योजना कराव्यात.

B. मॉल प्रशासनातील नेतृत्व व निर्णय प्रक्रियेविषयी कर्मचाऱ्यांचे दृष्टिकोन:

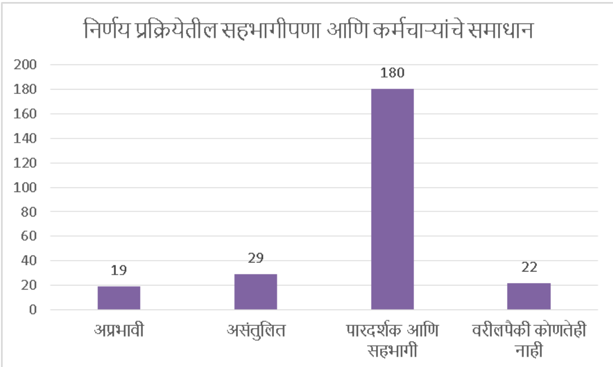

आलेख क्र. 2 निर्णय प्रक्रियेतील सहभागीपणा आणि कर्मचाऱ्यांचे समाधान

वरील स्तंभ आलेखामध्ये मॉल प्रशासनातील नेतृत्वशैली आणि निर्णय प्रक्रियेबद्दल कर्मचाऱ्यांची समज दर्शविण्यात आली आहे. यामध्ये स्पष्टपणे दिसते की, 180 कर्मचाऱ्यांनी 'पारदर्शक आणि सहभागी'

अशी मते व्यक्त केली आहेत, ज्याचा अर्थ असा की बहुसंख्य कर्मचारी व्यवस्थापनाला खुले, स्पष्ट आणि निर्णय प्रक्रियेमध्ये सहभागी ठेवणारे मानतात.

तुलनेत 29 कर्मचाऱ्यांनी ‘असंतुलित’, 22 कर्मचाऱ्यांनी ‘वरीलपैकी कोणतेही नाही’, आणि 19 कर्मचाऱ्यांनी ‘अप्रभावी’ असे मत नोंदवले आहे.

ही आकडेवारी सूचित करते की, सध्याच्या नेतृत्वशैलीविषयी कर्मचारी वर्गाचा अनुभव मुख्यतः सकारात्मक आहे. पारदर्शकता आणि सहभागीपणामुळे कर्मचारी अधिक जबाबदारीने काम करतात, जे एकूणच कार्यक्षमता वाढवण्यासाठी महत्त्वाचे ठरते. मात्र, काही कर्मचाऱ्यांना नेतृत्व पद्धतीबाबत असमाधान असल्याचे लक्षात येते, ज्यासाठी व्यवस्थापनाने अधिक संवाद, स्पष्ट धोरणं, आणि विश्वासार्हतेच्या उपाययोजना राबवणे गरजेचे आहे.

निर्णय प्रक्रियेत कर्मचाऱ्यांचा सहभाग वाढवावा: सुचवलेले निर्णय प्रक्रिया मंच (decision-making forums), कर्मचारी प्रतिनिधींचा समावेश, किंवा ‘feedback to action’ प्रणाली उपयुक्त ठरतील.

विश्वासार्ह नेतृत्व प्रस्थापित करणे: नेतृत्व स्तरावर जबाबदारी पारदर्शकतेने स्वीकारण्याची वृत्ती ठेवावी, जेणेकरून कर्मचारी वर्गात विश्वास निर्माण होईल.

C. मॉलमधील कर्मचाऱ्यांना आवश्यक वाटणाऱ्या प्रशिक्षण गरजा:

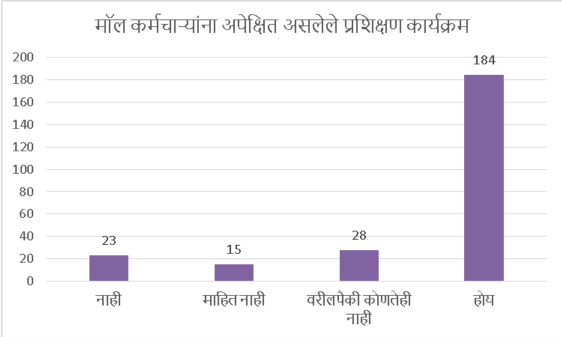

आलेख क्र. 3 मॉल कर्मचाऱ्यांना अपेक्षित असलेले प्रशिक्षण कार्यक्रम

वरील स्तंभ आलेखामध्ये कर्मचाऱ्यांनी ओळखलेल्या विशिष्ट प्रशिक्षण किंवा विकास गरजांबद्दलची माहिती दर्शविण्यात आली आहे. यामध्ये स्पष्टपणे दिसते की, 184 कर्मचाऱ्यांनी 'होय' असे उत्तर दिले असून, त्यांना विशिष्ट प्रशिक्षण किंवा विकासाची गरज असल्याचे जाणवले आहे. याउलट 23 कर्मचाऱ्यांनी 'नाही', 15 कर्मचाऱ्यांनी 'माहित नाही', आणि 28 कर्मचाऱ्यांनी 'वरीलपैकी कोणतेही नाही' असे उत्तर दिले आहे.

ही आकडेवारी स्पष्टपणे दर्शवते की, बहुतेक कर्मचारी आपल्या कामकाजाच्या स्वरूपात सुधारणा होण्यासाठी प्रशिक्षण आवश्यक मानतात. हे दर्शवते की मॉलमधील कर्मचारी वर्ग स्वतःच्या विकासाबाबत जागरूक आणि सकारात्मक दृष्टिकोन असलेला आहे. त्यामुळे मॉल व्यवस्थापनाने वेळोवेळी प्रासंगिक प्रशिक्षण कार्यक्रम, स्किल अपग्रेडेशन व विकास उपक्रम राबवणे अत्यंत गरजेचे आहे.

D. मॉल धोरणांमध्ये सुधारणा करण्याची गरज:

कर्मचाऱ्यांचे निरीक्षण:

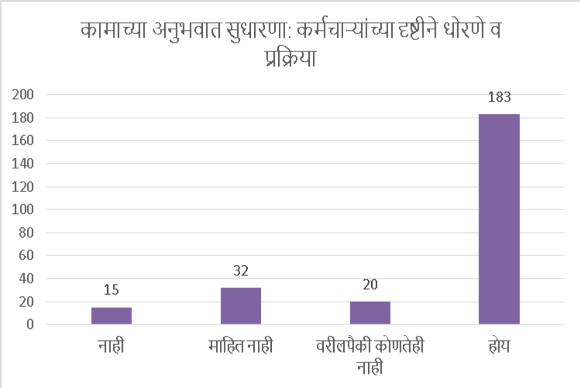

आलेख क्र. 4 कामाच्या अनुभवात सुधारणा: कर्मचाऱ्यांच्या दृष्टीने धोरणे व प्रक्रिया

वरील स्तंभ आलेखामध्ये कर्मचाऱ्यांच्या मते त्यांच्या कामाच्या अनुभवात सुधारणा करण्यासाठी कोणती धोरणे किंवा प्रक्रिया सुधारता येतील का याबाबतची माहिती दिली आहे. यामध्ये स्पष्टपणे दिसते की, 183 कर्मचाऱ्यांनी 'होय' असे उत्तर दिले असून, त्यांना असे वाटते की कामाचा अनुभव अधिक चांगला करण्यासाठी काही धोरणांमध्ये किंवा प्रक्रियांमध्ये सुधारणा शक्य आहे.

तुलनेत, 32 कर्मचाऱ्यांनी 'माहित नाही', 20 कर्मचाऱ्यांनी 'वरीलपैकी कोणतेही नाही', आणि 15 कर्मचाऱ्यांनी 'नाही' असे मत व्यक्त केले आहे.

ही आकडेवारी स्पष्टपणे दर्शवते की, बहुसंख्य कर्मचारी संस्थात्मक प्रक्रियांमध्ये सुधारणा करण्याची संधी पाहतात आणि त्या सुधारणा केल्यास त्यांचा कामाचा अनुभव अधिक चांगला होईल, असे मानतात. त्यामुळे मॉल प्रशासनाने कर्मचाऱ्यांच्या प्रतिक्रिया ऐकून, त्यांना संवादात सहभागी करून, धोरणे अधिक कर्मचारी-केंद्रित आणि सुलभ करण्यासाठी उपाययोजना करणे गरजेचे आहे.

शिफारसी :

1. कर्मचारी-अनुकूल धोरण रचना समिती: धोरण रचनेत कर्मचाऱ्यांचा थेट सहभाग असलेली समिती स्थापन करावी.
2. नवीन धोरणांच्या परिणामाचे मूल्यांकन: प्रक्रिया व धोरणांमध्ये बदल केल्यानंतर त्याचा कर्मचारी अनुभवावर होणारा प्रभाव नियमितपणे मोजावा.
3. फ्लेक्सिबल व कस्टमाईज्ड धोरणे: विभागानुसार लवचिक व आवश्यकतेनुसार बदलता येतील अशी धोरणे तयार करावीत.

E. न्याय व समानतेच्या जाणिवेचा कर्मचारी समाधान व सहभागावर परिणाम:

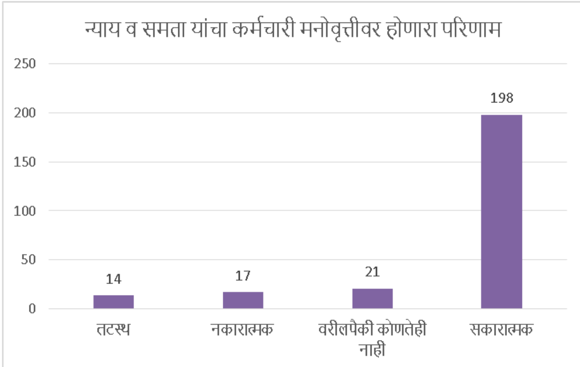

आलेख क्र.5 न्याय व समता यांचा कर्मचारी मनोवृत्तीवर होणारा परिणाम

वरील स्तंभ आलेखामध्ये कार्यस्थळावर न्याय्यता (fairness) आणि समानतेबद्दल (equality) कर्मचाऱ्यांची समज त्यांच्या एकूण समाधानावर व सहभागावर कसा परिणाम करते हे दर्शविण्यात आले आहे. यामध्ये स्पष्टपणे दिसते की, 198 कर्मचाऱ्यांनी याबाबत 'सकारात्मक' प्रतिक्रिया दिली आहे, म्हणजेच त्यांना असे वाटते की कार्यस्थळावर न्याय व समानतेची जाणीव असल्यामुळे त्यांचा समाधान आणि सहभाग दोन्ही वाढले आहेत.

तुलनेत, 21 कर्मचाऱ्यांनी 'वरीलपैकी कोणतेही नाही', 17 कर्मचाऱ्यांनी 'नकारात्मक', आणि 14 कर्मचाऱ्यांनी 'तटस्थ' अशी मते नोंदवली आहेत.

या आकडेवारीवरून स्पष्ट होते की, बहुसंख्य कर्मचाऱ्यांना कार्यस्थळी समानतेची आणि न्यायाची भावना अनुभवायला मिळते, आणि त्यामुळे त्यांचा मॉलशी असलेला भावनिक व व्यावसायिक संलग्नता (engagement) अधिक दृढ होतो. मात्र काही कर्मचारी अजूनही या बाबतीत अनिश्चित किंवा असमाधानी आहेत, त्यामुळे सर्व कर्मचाऱ्यांना न्याय्य संधी मिळतात याची काळजी घेणे आणि संवाद वाढवणे गरजेचे आहे.

शिफारसी:

1. न्याय्य धोरणांची अंमलबजावणी बळकट करावी: नियुक्ती, पदोन्नती, प्रशिक्षण, शिस्तभंग आदी सर्व बाबतीत पारदर्शक व समान धोरणे वापरणे आवश्यक आहे.
2. विविधता (diversity) व समावेश (inclusion) वाढवण्यासाठी उपक्रम राबवावेत: कर्मचारी पार्श्वभूमी, लिंग, वय, वा अनुभव कसा असलातरी सर्वांना समान संधी व आदर मिळावा.
3. गोपनीय तक्रार निवारण प्रणाली (Grievance redressal system) उपलब्ध करावी: जिथे कर्मचारी न्यायाच्या बाबतीत कोणतीही अडचण असल्यास ती सुरक्षितपणे नोंदवू शकतील.

F. ग्राहकांच्या प्राधान्यांमध्ये होणाऱ्या बदलांना अनुकूल होण्यासाठी मॉल व्यवस्थापनाला येणारी आव्हाने:

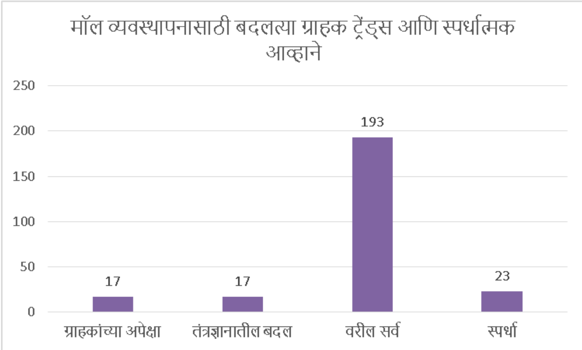

आलेख क्र. 6: मॉल व्यवस्थापनासाठी बदलत्या ग्राहक ट्रेंड्स आणि स्पर्धात्मक आव्हाने

वरील स्तंभ आलेखामध्ये ग्राहकांच्या प्राधान्यांमध्ये होणाऱ्या बदलांना अनुकूल होण्यासाठी मॉल व्यवस्थापनाला कोणत्या प्रमुख आव्हानांचा सामना करावा लागतो हे दर्शविण्यात आले आहे. या आकडेवारीनुसार, 193 उत्तरदात्यांनी 'वरील सर्व' असे उत्तर दिले आहे, ज्याचा अर्थ असा की मॉल व्यवस्थापनाला ग्राहकांच्या अपेक्षा, तंत्रज्ञानातील बदल, आणि बाजारातील स्पर्धा या सर्वच घटकांशी एकाच वेळी जुळवून घ्यावे लागते.

स्वतंत्रपणे पाहता:

17 जणांनी 'ग्राहकांच्या अपेक्षा',

17 जणांनी 'तंत्रज्ञानातील बदल',

आणि 23 जणांनी 'स्पर्धा' यांना स्वतंत्र आव्हान मानले आहे.

या आकडेवारीवरून स्पष्ट होते की, ग्राहकांचे सतत बदलणारे वर्तन, तंत्रज्ञानातील प्रगती आणि इतर मॉल्स व ब्रँड्सकडून मिळणारी कडवी स्पर्धा ही मॉल व्यवस्थापनासाठी एकत्रितपणे मोठी आव्हाने आहेत. त्यामुळे व्यवस्थापनाने नवीन ट्रेंड्सवर लक्ष ठेवणे, डिजिटल सेवा सुधारणे, आणि ग्राहक-केंद्रित रणनीती अवलंबणे अत्यंत गरजेचे आहे.

एकूणच, ही माहिती सूचित करते की मॉल्सना टिकून राहण्यासाठी आणि यशस्वी होण्यासाठी बहुआयामी आणि गतिशील व्यवस्थापन कौशल्यांची आवश्यकता आहे, आणि हे आव्हाने संधीमध्ये रूपांतरित करण्यासाठी रणनीतीशील दृष्टिकोन आवश्यक ठरतो.

G. नवीन ग्राहक ट्रेंड ओळखण्यासाठी मॉल प्रशासनाच्या उपाययोजना:

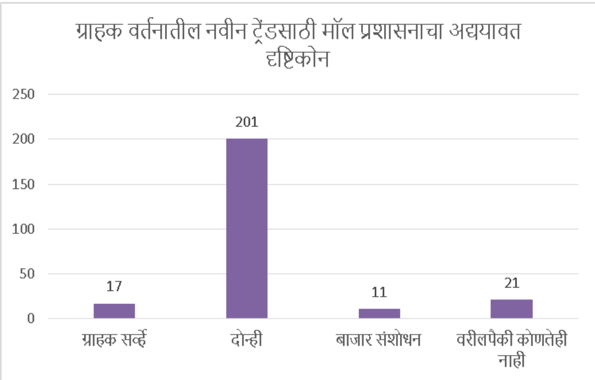

आलेख क्र. 7 ग्राहक वर्तनातील नवीन ट्रेंडसाठी मॉल प्रशासनाचा अद्ययावत दृष्टिकोन

वरील स्तंभ आलेखामध्ये ग्राहक वर्तनातील नवीन ट्रेंड्सबाबत मॉल प्रशासन कसे अद्ययावत राहते यासंदर्भातील माहिती दिली आहे. या आकडेवारीनुसार, 201 उत्तरदात्यांनी 'दोन्ही' (ग्राहक संतोष व बाजार संशोधन) या पर्यायाची निवड केली आहे. याचा अर्थ असा की मॉल प्रशासन ग्राहकांच्या वर्तनातील बदल लक्षात घेण्यासाठी ग्राहकांच्या संतोषाची पातळी आणि बाजारातील संशोधन या दोन्ही स्रोतांचा एकत्रित वापर करते.

स्वतंत्रपणे विचार करता, 17 उत्तरदात्यांनी फक्त ग्राहक सर्व्हे, 11 उत्तरदात्यांनी फक्त 'बाजार संशोधन', आणि 21 उत्तरदात्यांनी 'वरीलपैकी कोणतेही नाही' असे उत्तर दिले आहे.

या आकडेवारीवरून स्पष्ट होते की, मॉल प्रशासन ग्राहकांच्या गरजा, अपेक्षा व वर्तन याचा अभ्यास करण्यासाठी ग्राहक सर्वेक्षण व मार्केट ट्रेंड विश्लेषण यांची सांगड घालते. हे धोरण व्यवस्थापनाला ट्रेंडनुसार रणनीती बदलण्यासाठी आणि ग्राहक अनुभव सुधारण्यासाठी उपयुक्त ठरते.

एकूणच, ही माहिती दर्शवते की मॉल प्रशासन नवीन ट्रेंड्ससह अद्ययावत राहण्यासाठी ग्राहक-आधारित आणि बाजाराधारित दोन्ही दृष्टिकोनांचा संतुलित वापर करत आहे, ज्यामुळे स्पर्धात्मक स्थितीत टिकून राहणे शक्य होते.

गृहीतकांचे विश्लेषण (Hypothesis Testing):

गृहितक 1: मॉलमधील बहुतांश कर्मचारी प्रशिक्षणाने समाधानी आहेत.

- **चाचणी प्रकार:** Chi-square Goodness of Fit Test
- **निरीक्षित वारंवारता:** खूप कमी (25), कमी (20), मध्यम (24), जास्त (181)
- **अपेक्षित वारंवारता:** समान वाटप (62.5 प्रत्येक)
- **चाचणी सारांश:**
  - $\chi^2 = 299.79$
  - p-value = 1.10×10^{-64}
- **निष्कर्ष:** अत्यल्प p-value दर्शवते की फरक अत्यंत लक्षणीय आहे. बहुसंख्य कर्मचारी प्रशिक्षणाबाबत समाधानी आहेत.

गृहितक 2: शिर्षक: नेतृत्वशैलीचा कर्मचारी समाधानावर महत्त्वपूर्ण परिणाम होतो.

- **चाचणी प्रकार:** Chi-square Test of Independence
- **चाचणी सारांश:**
  - $\chi^2 = 35.56$
  - p-value = 1.90×10^{-8}
- **निष्कर्ष:** नेतृत्वशैली आणि कर्मचारी समाधान यामध्ये महत्त्वपूर्ण संबंध आहे. सहभागात्मक नेतृत्व अधिक प्रभावी ठरत आहे.

गृहितक 3: ५०% पेक्षा अधिक कर्मचारी मानतात की पदोन्नतीत समान संधी मिळते.

- **चाचणी प्रकार:** One Proportion Z-Test
- **नमुना प्रमाण:** 184/250 = 0.736
- **चाचणी सारांश:**
  - Z = 7.46
  - p-value = 8.46×10^{-14}
- **निष्कर्ष:** अत्यल्प p-value दर्शवते की बहुसंख्य कर्मचारी पदोन्नतीप्रती समान संधी असल्याचे मानतात.

गृहितक 4: ५०% पेक्षा जास्त कर्मचारी मानतात की मॉलमध्ये योग्य धोरणे राबवली जातात.

- **चाचणी प्रकार:** One Proportion Z-Test
- **नमुना प्रमाण:** 183/250 = 0.732
- **चाचणी सारांश:**
  - Z = 7.34
  - p-value = 2.19×10^{-13}
- **निष्कर्ष:** बहुतांश कर्मचारी धोरणे योग्य आहेत असे मानतात. फरक अत्यंत लक्षणीय आहे.

गृहितक 5: मॉल व्यवस्थापन कर्मचाऱ्यांसाठी सुरक्षितता व सुरक्षेची काळजी घेते.

- **चाचणी प्रकार:** Chi-square Goodness of Fit Test
- **निरीक्षित वारंवारता:** [120, 78, 30, 22] (अत्यंत समाधानकारक ते अत्यंत असमाधानकारक)
- **अपेक्षित वारंवारता:** समान (62.5 प्रत्येक)
- **चाचणी सारांश:**
  - $\chi^2 = 99.89$
  - p-value = 1.64×10^{-21}
- **निष्कर्ष:** अत्यंत लक्षणीय आहे. बहुसंख्य कर्मचारी सुरक्षिततेच्या व्यवस्थापनावर विश्वास ठेवतात.

गृहितक 6: मॉल व्यवस्थापन कर्मचारी प्रोत्साहित ठेवण्यासाठी प्रयत्न करते.

- **चाचणी प्रकार:** Chi-square Goodness of Fit Test
- **निरीक्षित वारंवारता:** [48, 44, 38, 193]
- **अपेक्षित वारंवारता:** 80.75 प्रत्येक
- **चाचणी सारांश:**
  - $\chi^2 = 208.68$
  - p-value = 5.62×10^{-45}
- **निष्कर्ष:** फरक अत्यंत लक्षणीय आहे. बहुसंख्य कर्मचारी म्हणतात की त्यांना प्रेरित ठेवण्यासाठी व्यवस्थापन प्रयत्न करते.

गृहितक 7: मॉलमध्ये कर्मचारी निर्णय प्रक्रियेमध्ये सहभागी असतात.

- **चाचणी प्रकार:** Chi-square Goodness of Fit Test
- **निरीक्षित वारंवारता:** [30, 19, 201] (असहमत, तटस्थ, सहमत)
- **अपेक्षित वारंवारता:** 83.33 प्रत्येक
- **चाचणी सारांश:**
    - $\chi^2 = 249.94$
    - p-value = 5.31×10^{-55}
- **निष्कर्ष:** फरक अत्यंत लक्षणीय आहे. बहुतांश कर्मचारी निर्णय प्रक्रियेत सहभाग घेत असल्याचे मानतात.

मुख्य निष्कर्ष (Key Findings):

1. मॉलमधील कर्मचाऱ्यांचे समाधान अनेक घटकांच्या एकत्रित परिणामावर आधारित आहे. कामाचे वातावरण, वेतन व भत्ते, व्यवस्थापनाचे सहकार्य या सर्व बाबी महत्त्वाच्या ठरतात.
2. पारदर्शक आणि सहभागी निर्णयप्रक्रियेसह नेतृत्वशैलीमुळे कर्मचारी समाधानात लक्षणीय वाढ होते.
3. 184 कर्मचारी प्रशिक्षण आणि कौशल्य विकास कार्यक्रम आवश्यक समजतात, जे त्यांच्या सकारात्मक दृष्टिकोनाचे द्योतक आहे.
4. मॉलमध्ये कार्यरत धोरणे व प्रक्रिया सुधारता येतील असे बहुसंख्य कर्मचारी मानतात, त्यामुळे सुधारणा करणे आवश्यक आहे.
5. 198 कर्मचाऱ्यांनी कार्यस्थळी न्याय व समानतेची भावना असल्याचे मान्य केले, ज्यामुळे कर्मचारी समाधान व सहभाग वाढतो.
6. मॉल प्रशासनाला ग्राहकांच्या सतत बदलणाऱ्या अपेक्षा, तंत्रज्ञानातील प्रगती व स्पर्धा यांचा एकत्रित सामना करावा लागतो.
7. ग्राहक वर्तन समजण्यासाठी मॉल प्रशासन ग्राहक सर्वेक्षण आणि बाजार संशोधन या दोन्हीचा समन्वयीत वापर करते.
8. गृहितक चाचणीतून हे दिसून आले की नेतृत्वशैली, प्रशिक्षण, समान संधी, सुरक्षितता, प्रेरणा आणि निर्णयप्रक्रियेत सहभाग या बाबतीत कर्मचारी सकारात्मक प्रतिक्रिया देतात.

सारांश (Conclusion):

पुणे शहरातील प्रमुख शॉपिंग मॉल्समधील कर्मचाऱ्यांच्या समाधानावर विविध सेवा-सुविधा, धोरणे व व्यवस्थापन शैली यांचा एकत्रित प्रभाव पडतो हे या संशोधनातून स्पष्ट झाले. कर्मचाऱ्यांचे समाधान हा केवळ एक घटक नसून, विविध अंगांनी एकत्रितरित्या कार्यरत असलेला एक मुद्दा आहे. व्यवस्थापनाने समग्र दृष्टिकोन ठेवून संवाद, प्रशिक्षण, न्याय, सुरक्षितता आणि सहकार्य यावर लक्ष केंद्रीत केल्यास कर्मचारी समाधान व कार्यक्षमता मोठ्या प्रमाणात सुधारू शकते. तसेच, बदलत्या ग्राहकांच्या गरजा, बाजारातील तगडी स्पर्धा आणि नवतंत्रज्ञान या गोष्टी मॉल प्रशासनासमोर सातत्याने आव्हान उभे करतात. हे आव्हान संधीमध्ये रूपांतरित करण्यासाठी प्रशासनाने ग्राहक आणि बाजार संशोधनावर आधारित, लवचिक आणि ग्राहक-केंद्रित धोरणे राबवावी लागतील. एकंदरित, या संशोधनातून मॉल व्यवस्थापनाला कर्मचारीविषयी सुधारणा व समायोजनाची गरज आहे.

संदर्भ (References):

1. Desai, R. (2018). Human Resource Practices in Indian Retail Sector. Mumbai: Himalaya Publishing House.
2. Kulkarni, M. & Joshi, A. (2020). Retail Management: Indian Perspectives. Pune: Nirali Prakashan.
3. Bhosale, S. D. (2017). Employee Satisfaction and Organizational Commitment in Indian Retail. Kolhapur: Phadke Prakashan.
4. Patil, N. R. (2019). Training and Development in Indian Malls: A Case Study. Nashik: Sunrise Publications.
5. Jadhav, R. (2021). Management Strategies in Urban Shopping Malls. Nagpur: Vidya Prakashan Mandir.
6. Salunkhe, S., & Jagtap, S. (2024). Impact of Leadership Style and Policy on Employee Satisfaction in Pune Malls (Unpublished Research). Savitribai Phule Pune University.
7. Dixit, R. (2016). Modern Retail Management in India. New Delhi: Deep and Deep Publications.
8. Roy, S., & Ghosh, A. (2019). Impact of service quality on customer loyalty in shopping malls. *Journal of Retail Management*, *12*(3), 45-60.
9. Jain, R., Gupta, P., & Singh, A. (2020). Brand trust and customer satisfaction: A study of urban consumers. *Indian Journal of Marketing*, *50*(4), 22-35.
10. Kumar, V., & Sharma, R. (2021). Role of entertainment facilities in enhancing mall experience. *International Journal of Consumer Studies*, *45*(2), 112-125.
11. Patel, M., & Deshmukh, S. (2022). Safety and infrastructure challenges in urban malls. *Urban Development Review*, *18*(1), 78-89.
12. Kothari, C. R. (2004). Research Methodology: Methods and Techniques (2nd ed.). New Age International Publishers.
13. Kumar, R. (2011). Research Methodology: A Step-by-Step Guide for Beginners (3rd ed.). SAGE Publications.
14. Gupta, S. P. (2009). Statistical Methods. Sultan Chand & Sons.
15. Bajpai, S. R. (2013). Methods of Social Survey and Research. Kitab Mahal.
16. Bhandarkar, P. L., & Wilkinson, T. S. (2010). Methodology and Techniques of Social Research. Himalaya Publishing House.
17. Sarantakos, S. (2013). Social Research (4th ed.). Palgrave Macmillan.
18. Krishnaswami, O. R., & Ranganatham, M. (2010). Methodology of Research in Social Sciences. Himalaya Publishing House.